

5 червня 2005 року виповнилося 70 років знаному українському письменникові Євгену Концевичові. Редколегія збірника „Волинь-Житомирщина” щиро здоровить ювіляра і з приємністю друкує цей матеріал про Митця

Ніна БЛОУС

ДУХОВНИЙ СВІТ ПИСЬМЕННИКА ЄВГЕНА КОНЦЕВИЧА

У кожній національній літературі є письменники з особливим статусом, з особливим резонансом та популярністю в межах країни, в межах рідного краю. Вони одразу ж стають подією літературно-мистецького й духовного життя.

Саме таким є письменник Євген Концевич, шістдесятник, лауреат Огієнківської премії 1999 р., про якого В.Шевчук сказав: „... він світлоносна людина. Виходячи від нього, виносиш іскру полум'я його серця. А коли в душі горить отой святий вогник, то, отже, ми в цьому світі є, будемо” [3: 5].

Євген Концевич – це легендарна постать українського народу, самобутній прозаїк, талант від Бога, автор книг „Дві криниці” (1964), „Йдучи вулицею” (1985), „Тутешня кавка” (2000 р.). Це людина, яка об'єднує довкола себе впродовж кількох десятиліть ядро, елітарне осердя інтелігенції цілої України. А ще це людина великої мужності, незламна особистість, дружелюбна, сильна, надзвичайно вольова, людина дуже делікатна, у якій в очах завжди світиться душевне тепло і незгасюча надія на краще майбутнє, на щастя велике, що неодмінно прийде до нашої України, щоб навк оселитися тут і ніколи не покидати благодатну землю, наш працелюбний народ.

З 17 років, прикутий до ліжка, через травму хребта, Євген Концевич обирає нелегкий письменницький шлях, шлях до людських сердець через квіти й голубині пастелі, вулицю добра, любові й

Літературознавство

справедливості, довжелезну дорогу з потаємних бажань нездійснених мрій.

А допомагали молодому юнакові будувати життя люблячі батьки, а згодом – вірні друзі, і серед них – Василько, син відомого письменника й перекладача Бориса Тена, ще через якийсь час – і сам Микола Васильович Хомичевський, талановитий перекладач Есхіла, Гомера, Аристофана, Аристотеля, Шіллера, Міцкевича, Пушкіна, поет і музикознавець, а в минулому – священник Української автокефальної церкви, який зазнав репресій, сталінських концтаборів і переслідувань. Він мав надзвичайний вплив на формування естетичних та художніх смаків Євгена, підтримував його як людину і як письменника, коли той робив перші, ще не зовсім упевнені кроки на літературній ниві.

А Євген Концевич в пору мистецького дозріння з глибоким почуттям вдячності, любові і поваги напише про М.В. Хомичевського (Бориса Тена) спогади, підкресливши, що й „цілої книги було б замало, аби вмістити все найістотніше із безлічі вражень про цього житомирського Гомера”.

Перша творча спроба Є.Концевича – кілька гуморесок, які були вміщені до альманаху „Перший сніг” (1956), укладеного з творів житомирських літераторів.

У велику літературу Є.Концевичу допоміг увійти у 1962 р. відомий літературний критик Леонід Новиченко, який подав до „Літературної України” добірку його оповідань зі своїм доброзичливим вступним словом, де, зокрема, писав і про його безперечні здібності, його сувору і щирю людяність, його вміння лаконічно подати складне й глибоке переживання.

Після цієї публікації Є.Концевич став відомим в Україні, отримав багато листів. Читачів зворушили безпретензійні твори молодого автора, в яких звучав відгомін його нелегкої долі, в яких була лише правда і щирість, вболівання за людські долі.

Дитячі роки Євгена минули в с.Млинище Житомирського р-ну, де він і народився 5 червня 1935 р. У повоєнні роки сім'я Концевичів переїхала до Житомира. Спершу жили в землянці, а пізніше на тому місці батько Василь Пилипович збудував хату, в якій письменник мешкає і понині: П-й Шевченківський провулок, 12; хату, яка так привітно зустрічала Михайлину Коцюбинську, Ірину Жиленко, родину Світличних, Євгена Сверстюка, Аллу Горську, В'ячеслава Чорновола, В.Шевчука та інших відомих людей.

Є.Концевич написав небагато, але в кожному із його творів визначальними героями є прості люди – справжні носії духовності й суворості, але справедливої народної моралі.

У творчому доробку письменника є новела з дуже промовистою назвою «Жити, жити, жити!» Йдеться в ній про юнака, який лежить у лікарні в палаті, в якій ніхто не одужує і не вмирає... „Душу хлопця охоплює непоборна тривога і відчай. А поділитися думками ні з ким, бо сусіди по палаті кожне його слово зустрічають мовчанням. Та ось до палати

входить медсестра, вся її постать дихає жагучим життям. Цей подих охоплює юнака, пробуджує в ньому віру в себе: „Я можу боротися. В мене стільки ще сил... Тепер колить мене, різьте, що хочете робить... Я напружу свою силу, свою волю, тільки, щоб жити... Жити, жити, жити!” [1: 132].

Думки й слова ліричного героя не придумані автором. У них, сповнених болю, глибоко правдивих, – розповідь про самого себе, спроба переконати легкодухих, що вірити треба, що втрачати надію не варто ні за яких обставин, навіть найтрагічніших.

Перша збірка автора „Дві криниці” засвідчила його прихильність до новелістичного жанру, про глибокий психологізм у зображенні характерів і подій, про тяжіння до насиченого небуденним змістом художнього слова. Показово є тут новела „Ложки”, яка, на думку Євгена Гуцала, „цікава не тільки життєвістю характерів, не тільки мовностилістичною своєю палітрою, не тільки самобутністю колізій, не тільки безсумнівною своєю талановитістю, а ще й своєю безталанністю” [3: 46].

Колись майстровитого тесля Андрія тяжка недуга прикувала до ліжка, і світ йому замкнувся у тісній хаті, щоправда, руки, які звикли трудитися, знайшли собі роботу: то щітки виготовляв, то ложки стругав. Але усвідомлення свого становища породжувало гнітничий настрій, психологічну невірноваженість, неприязне, а часто й вороже ставлення до дочки Павлини. В новелі зовнішньої дії мало, вся увага автора зосереджена на внутрішньому світі Андрія, його болісних роздумах, почуттях і навіть ледь помітних відчуттях. У його свідомості ніби відбиваються, віддзеркалюються інші характери. Письменник використовує вдалий психологічний прийом, приводячи в хату героя різних людей, добрих і не дуже, байдужих і співчуваючих, які ніби несли з собою той світ, який став назавжди недоступний йому. Несподіваний фінал новели змушує задуматись нас, читачів, над змістом і цінністю людського життя, щирістю людських стосунків, над силою непоказного добра.

Саме в новелі „Ложки” чи не найприкметніше виявилися особливості творчої манери Є.Концевича. Письменник намагається глибоко заглянути у внутрішній світ героїв, знайти неповторне у простій людині, переконливо відтворити конфлікти, вдається до несподіваних сюжетних поворотів.

Характерними для Є.Концевича є новела з настроєвим психологічним сюжетом (як і для Г.Тютюнника, В.Стефаніка, М.Коцюбинського). Його новела ніби виростає з достовірної життєвої події і базується на одному епізоді, лише на одній миті, в якій і виражається парадоксальність самого буття. Парадоксальність – ніщо інше, як своєрідне поєднання в одній миті „так” і „ні”, радості й горя, трагічного й комічного, любові й ненависті тощо. Наприклад, у новелі „Чому вона мовчить?” переплелись для маленького Павлика радість несподівана і горе велике, адже померла мати, а хлопчикові цікаво і радісно. Радісно від того, що він в найкращих штанцях і в найкращій білій сорочечці – вишиванці качається по зеленому моріжку, – і ніхто на нього не свариться. Смішно йому з Миколи з Валею,

що їм дають гостинці, а вони плачуть... Цікаво йому, що у них на подвір'ї багато людей, і вони гладять його по голівці, дають гостинці, цікаво сидіти на кузові машини, заглядати у віконце в кабину до шофера. Але раптом Павликові стає все зрозумілим, і батькові сльози, яких він ніколи не бачив, і мама, яка всю дорогу мовчить, мовчить навіть тоді, коли її закривають дерев'яною накривкою і опускають в чорну яму, одна – єдина мить – і розпачливий голос, болісний дитячий крик – Мамо! ... Мамочко!! Прокинься!!! [1: 15].

Парадоксальність цієї розповіді сприяє проникненню у глибини людського життя.

Художній світ Є.Концевича винятково цілісний, внутрішньо єдиний. Спостерігається потяг письменника до відтворення внутрішнього світу людини, її душевної краси у її первинній і неповторній суті, у безпосередності. Не випадково, а скоріше символічно, що героєм його творів часто виступає дитина. Дітям автор часто довіряє розповідь, чим досягає не лише достовірності зображення, а й спонукає читача разом з маленькою героїнею або відчутти „як їй хотілось – праглоось тільки одного: скоріше туди, скоріше до себе додому, в інтернат ... Бо їй чомусь здавалось, що саме там, там зараз і мама, а не в лікарні...” (новела „Чужа радість”), або разом з Льонею зазнати радості лише від заспокійливих слів, від того, що хтось дорослий, сильніший іде поруч (новела „Дві криниці”).

Змальовуючи складні стосунки між людьми, автор часто подає дитячу точку зору, бо знає, що ніколи так, як у дитинстві, не відчуваєш, де правда, а де кривда: „Нарешті дитяче серце збагнуло раптом усе ... Все – все. Оля втомлено пішла геть звідси, геть від брудно-зеленої непристойної огорожі...” („Квіти”).

„І серце її стискається гострим боєм, як тим гострим піском чи битим склом („Чужа радість”).

Часом у Є.Концевича центральним героєм виступає людина похилого віку: дід Ригор, що чекає на приїзд сина з невісткою („Гості”); дід Юхим, якого невістка здає в „дом хроніків”, бо в „хоромах” мало місця („Його повезли в синій-синій Волзі”); старий Антон, у якого на подвір'ї впало старе дерево-груша. Хоча для нього, на відміну від сусідів, це вже не просто дерево, а давній друг, старий приятель, з яким довелося разом прожити ціле життя, а ще – оплакувати найдорожче в усьому житті – єдиного сина Тимка («Груша»).

А з якою щирою прихильністю і захопленням пише Є.Концевич про голубів у новелі «Голубко моя сиза». Читач мимохіть проймається пташиною драмою, співпереживає, адже „Синьо-блакитна ж пташка вперто гріла собою гніздо. Вона хотіла мати голуб'ят дужче, ніж голуб. Дужче, ніж я ...” Який символічний прийом! Хіба людина з її потаємними мріями і сподіваннями має менше право на щастя, на здійснення своїх мрій, на повноцінне життя? На диво, досвідчений голубівник знаходить несподіваний вихід: він дарує голубам щастя, давши їм „камінних” діточок.

Щасливішої пари в моєму голубнику й сьогодні нема!..” – зауважує автор вустами свого героя, а у читачів мимоволі стискається серце, адже вони розуміють, що людські проблеми вирішити значно складніше, а часто й зовсім неможливо. Легкий щем мимоволі переходить у болісне співпереживання не лише голубам, які не можуть існувати без пари („Голубко моя сиза..”, а й звичайній людині, якій так важко у цьому реальному жорстокому буденному світі.

Чи не найкращий подарунок коханій квіти, такі запашні, свіжі, ніжні, сповнені невидимих імпульсів могутнього почуття? А що, коли за життя рідної, найдорожчої людини так і не встиг подарувати їй оту світлу, щасливу мить? Саме так і сталося з отим „смішним диваком”, героєм новели „Єдиний раз”. Високий, з сонячним чубом, теж зрошеним срібними цівками, чоловік той у голубому літньому плащі... Він ніс не червоні травневі троянди... вмерли в них жіночі прекрасні очі. Він ніс чорні-чорні, чорні осінні квіти, осінні-осінні. Певне, чорні махрові хризантеми... їх лякаєшся, від них зимно здригаєшся, як від погляду рідних згасаючих очей”.

Хризантеми – одвічний символ скорботи, невимовної муки прощання. Пекельно тяжкі слова злітають з вуст героя:

„– Вона дуже любила квіти... я ніколи не дарував їй квітів, оце, „єдиний раз” [1: 82].

Як часто люди не цінують того, що мають, неухважні до тих, кого любимо. Людське каяття приходить занадто пізно, лише з гіркою втраатою.

Не менш цікавою є остання збірка Є.Концевича „Тугешня кавка”, де вміщені статті, есеї, спогади. В ній ми маємо не лише нагоду ближче познайомитись з іменами маститих літераторів чи авторів – початківців, але й більше дізнатись про думки, переконання самого письменника. А трепетне й ніжне ставлення його до близьких і далеких друзів вчить читача берегти кожну неповторну мить свого зв’язку із людськістю, цінувати справжню дружбу, вирізняти високе і духовне, вчить залишатись Людиною за найскрутніших обставин.

В статті „Біблійний підтекст його долі” автор вимальовує перед читачами ємкий і цілісний образ Івана Світличного, який належав до світлої породи людей „з даром різдвяного діда Мороза”, який „навіть катів своїх, кадебістів, жалів якимось незбагненно мудрим людським жалем”.

Він був ширим і природним, і до нього, як до чистого джерела, потягнулося все спрагле і талановите, особливо молодь; його думка важила багато і серед „пишущої братії”, і серед художників, і серед кіномитців”... А ще Іван Світличний був „лицарем національної ідеї”, він „... розворушував, пробуджував, відроджував .. у нас національну людську гідність, .. ніс він її, як і більшість українських патріотів-демократів, великодушно і красиво, в чистому руслі людської любові, без краплини ненависті до інших, до чужих, в огому, пам’ятаєте? – довженківському руслі: якщо нема

ненависти до жодного з чужих народів, то чому любов до свого – злочин чи гріх?..” [2: 84].

В цій же книзі письменник знайомить читача з близькими йому і дорогими всій Україні постатями Валерія Шевчука і Олексія Макаренка, Анатолія Шевчука і Олексія Опанасюка, з найближчим оточенням незабутнього Бориса Тена, але поряд з ними повсякчас щирий і простий, довірливий і привітний сам – Євген Концевич, який всупереч усьому, йде на допомогу розтривоженому і зніченому читачеві, подає йому в тяжкі хвилини руку підтримки, а власними роздумами, судженнями, творами вибудовує міцний підмурівок у світ моральних і духовних цінностей через осягнення людського буття.

1. Концевич Євген. Дві криниці: оповідання, новели, етюди, спогади. – К.: Дніпро, 1990.
2. Концевич Євген. Тутешня кава. – Житомир, 2000.
3. Косень 94-98: Проза Житомирщини. – Житомир: АСА, 1999.
4. Ліберда І. Криниці і наснаги (Письменнику Є.Концевичу – 60) // Радянська Житомирщина. – 1995. – 10 червня.
5. Гудзь Ю. Анабазис Євгена Концевича // Українське слово. – 1999. – 10 червня.
6. Вечеря на дванадцять персон: Житомирська прозова школа. – К.: Генеза, 1997.